

II. OTOCZENIE PRAWNE ZARZĄDZANIA NIERUCHOMOŚCIAMI

1. PODSTAWY PRAWA CYWILNEGO

1.8. PRAWO SPADKOWE

I. SPADKI

1. DZIEDZICZENIE

Ujęta w art. 922§ kc **instytucja dziedziczenia** jest rodzajem **sukcesji uniwersalnej**, jako że skutek jednego zdarzenia-śmierci osoby fizycznej jej prawa i obowiązki majątkowe przechodzą na jedną lub kilka osób. Następstwo prawne obejmuje ogół praw i obowiązków, dotyczy więc łącznie wszystkich składników, które tworzą spadek, przy czym przejście to następuje z mocy ustawy, co oznacza, że dla dziedziczenia nie jest istotne czy następca prawny miał świadomość powołania go do spadku.

Zasady **sukcesji uniwersalnej** (pod tytułem ogólnym) określają unormowania zawarte w księdze czwartej KC. Zdarzeniem prawnym powodującym wstąpienie spadkobierców w ogół praw i obowiązków spadkodawcy jest śmierć spadkodawcy, momentem zaś sukcesji jawi się chwila śmierci spadkodawcy.

2. POJĘCIE SPADKU

W rozumieniu prawa cywilnego **prawa i obowiązki majątkowe zmarłego**, które przechodzą z chwilą jego śmierci na spadkobierców, **stanowią spadek**. Chodzi tu wyłącznie o **prawa i obowiązki majątkowe o charakterze cywilnoprawnym**, a więc będące elementami stosunku cywilnoprawnego. Nie można zatem cywilistycznego spadku rozciągnąć na prawa i obowiązki funkcjonujące w stosunkach administracyjnych, finansowych podatkowych.

W skład spadku **nie wchodzi prawa i obowiązki niemajątkowe**, jako że ze względu na swój charakter są one zasadniczo niezbywalne i niedziedziczne.

Mając na uwadze treść art.922 §1 można stwierdzić, że **spadek tworzą w zasadzie podmiotowe prawa majątkowe**, zarówno **bezwzględne**(zwłaszcza większość praw rzeczowych np. własność, użytkowanie wieczyste, służebności gruntowe, własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu), jak i **względne**(przede wszystkim wierzytelności).

Oprócz nich na spadkobierców przechodzą także, nie będące prawami **sytuacje prawne**, np. posiadanie, czy też złożona oferta (art.62kc), bieg przedawnienia lub terminu zawitego.

Zbiór składników majątkowych, będących aktywami, odzwierciedla **stronę czynną spadku**. Spadek tworzą jednakże i **obowiązki majątkowe**. Dziedziczeniu podlegają więc zarówno obowiązki wynikające ze stosunków zobowiązaniowych, czyli długi będące odpowiednikami wierzytelności, jak i obowiązki związane z prawami podmiotowymi bezwzględnymi, w szczególności zaś z prawami rzeczowymi .Obowiązki majątkowe, stanowiące pasywa, ukazują **stronę bierną spadku**.

Momentem decydującym o składnikach tworzących spadek w konkretnym wypadku jest **chwila otwarcia spadku**(art. 924 kc).Zasadniczo według tej chwili będzie ustalany zbiór praw i obowiązków majątkowych podlegających dziedziczeniu.

3.PRAWA I OBOWIĄZKI ZMARŁEGO ŚCIŚLE ZWIĄZANE Z JEGO OSOBĄ

Z zakresu spadku wyłączono **prawa i obowiązki ściśle związane z osobą zmarłego** oraz **prawa, które z chwilą śmierci spadkodawcy przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego czy są one spadkobiercami**.

Ściśle powiązane z osobą wykazują w szczególności te prawa i obowiązki , których realizacja jest związana z indywidualnymi przymiotami, kwalifikacjami określonego podmiotu (np. w umowie o dzieło- namalowanie obrazu przez artystę, w umowie zlecenia – dokonanie czynności prawnej przez zleceniobiorcę, którego dający zlecenie obdarza szczególnym zaufaniem), bądź też określone prawa mają zaspokoić indywidualne interesy lub potrzeby uprawnionego (np. służebność mieszkania, użytkowanie, bądź wreszcie pewne

obowiązki mogą być związane z sytuacją konkretnej osoby(np. obowiązek alimentacyjny wynikający ze stosunków rodzinno prawnych).

Skutkiem ścisłego powiązania niektórych praw i obowiązków z podmiotem, z jego indywidualnymi cechami, walorami jest w rezultacie ich wygaśnięcie z chwilą śmierci osoby (np. art. 645kc- umowa o dzieło, art.748 kc – umowa zlecenia, art.299 kc – użytkowanie, art.301 §kc- służebność mieszkania).

4.PRAWA PRZECHODZĄCE Z CHWILĄ ŚMIERCI SPADKODAWCY NA OZNACZONE OSOBY NIEZALEŻNIE OD TEGO, CZY SĄ SPADKOBIERCAMI

Przykładowo można wskazać przepisy szczególne przewidujące takie skutki:

1)według art.301§1 kc można umówić się, że po śmierci uprawnionego służebność mieszkania przysługiwać będzie jego dzieciom, rodzicom i małżonkowi;

2)na podstawie art.831§kc ubezpieczony może wskazać jedną lub więcej osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia na wypadek jego śmierci; suma ubezpieczenia przypadająca uprawnionemu nie należy do spadku po ubezpieczonym(art.831§3 kc).

3)według art.691 kc w razie śmierci najemcy lokalu mieszkalnego w stosunek najmu lokalu wstępują małżonek nie będący współnajemcą lokalu , dzieci najemcy i jego współmałżonka, inne osoby wobec których najemca był obowiązany do świadczeń alimentacyjnych oraz osoba, która pozostawała faktycznie we wspólnym pożyciu z najemcą. Wymienione osoby wstępują w stosunek najmu lokalu mieszkalnego jeżeli stale zamieszkiwały z najemcą w tym lokalu do chwili jego śmierci.

4)na podstawie art.56 ust.1 i 2 ustawy z dnia 29.08.1997r.- Prawo bankowe posiadacz rachunku oszczędnościowego lub oszczędnościowo- rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może polecić pisemnie bankowi dokonanie – po swojej śmierci wypłaty z rachunku wskazanym przez siebie osobom: małżonkowi, wstępnym, zstępnym lub rodzeństwu określonej kwoty pieniężnej – kwoty nie wyższej niż przypadające na ostatni miesiąc przed

śmiercią posiadacza rachunku dwudziestokrotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw ogłaszane przez prezesa GUS. Według art. 56 ust.5 PrBank uprawnienie do tej kwoty nie wchodzi do spadku po posiadaczu rachunku.

5.DŁUGI SPADKOWE DODATKOWE

W skład spadku – oprócz długów powstałych przed otwarciem spadku- wchodzi także pewne obowiązki, które nie istniały za życia spadkodawcy, a powstały albo w chwili jego śmierci albo nawet po śmierci (art.922§3 kc).W grupie tej znajdują się w szczególności:

- koszty pogrzebu spadkodawcy;
- koszty postępowania spadkowego;
- obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachówek (art.991 i nast. Kc);
- obowiązek wykonania zapisów i poleceń (art.968 i nast.);
- obowiązek dostarczenia dziadkom spadkodawcy środków utrzymania(art. 938, i art.966 kc);
- obowiązek wydania małżonkowi spadkodawcy przedmiotów urządzenia domowego(art. 939 kc);
- obowiązek udostępnienia małżonkowi i innym osobom bliskim spadkodawcy korzystania z mieszkania i urządzenia domowego przez okres 3- mcy od otwarcia spadku(art.923kc).

6.SZCZEGÓLNE SKŁADNIKI SPADKU

Wśród składników spadku mogą znaleźć się **niektóre prawa majątkowe niezbywalne:**

- prawo pierwokupu**, które jest wprowadzie niezbywalne (art.602 §2) kc jednakże podlega sukcesji uniwersalnej, a więc należy do spadku po zmarłym.
- roszczenie o odszkodowanie** przewidziane w art.446§3 kc;

-roszczenie samoistnego posiadacza o wykup działki gruntu, na której wzniosł on budynek(art.231 §1 kc) przechodzi zarówno na spadkobiercę jak i na nabywcę z mocy czynności prawnej.;

-roszczenie darczyńcy o zwrot przedmiotu odwołanej darowizny(art.898§2kc), jako prawo majątkowe wchodzi do spadku po darczyńcy, gdy odwołał on darowiznę i zmarł po dokonaniu tej czynności;

-zobowiązanie poręczyciela wekslowego zabezpieczające zapłatę sumy wekslowej;

-raty alimentacyjne, które stały się wymagalne za życia uprawnionego i które zostały prawomocnie zasądzone, należą do spadku po uprawnionym;

-roszczenie odszkodowanie przewidziane wart.56 kp jest składnikiem spadku po pracowniku, który zmarł przed wydaniem w tym przedmiocie orzeczenia;

-ekwiwalent pieniężny za niewykorzystany urlop wypoczynkowy pracownika, z którym od chwili śmierci umowa o pracę nie była rozwiązana i który nie wykorzystał przyznanego mu urlopu z tej przyczyny, że zmarł- należy się spadkobiercom zmarłego.

7. OTWARCIE I NABYCIE SPADKU

Spadek otwiera się **z chwilą śmierci spadkodawcy** (art.924kc).

Za chwilę śmierci uznaje się według aktu i nieodwracalnym ustaniu funkcji pnia mózgu (art.7 ustawy z dnia 7.10.1995r. o pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów).

*Dokumentem stanowiącym dowód śmierci jest **akt zgonu** sporządzony na podstawie wystawionej przez lekarza karty zgonu.*

Chwila otwarcia spadku może wynikać również z postanowienia sądu stwierdzającego zgon(art. 538 kpc) albo z orzeczenia uznającego osobę fizyczną za zmarłą(art.31kc).

Z chwilą otwarcia spadku spadkobierca **nabywa spadek** (art. 925kc) a więc wstępuje *ex lege* w prawa i obowiązki tworzące spadek, przy czym nabycie to nie jest zależne ani od woli spadkobiercy, ani od jego wiedzy o tytule powołania. Jednak nabycie spadku już w chwili jego otwarcia nie jest definitywne , gdyż spadkobierca może spadek odrzucić (art.1012kc), co pozwoli potraktować go jako osobę, która nie dożyła otwarcia spadku (art.1020kc).

Skutek prawny przewidziany w art.925 kc następuje bez konieczności dokonywania jakichkolwiek czynności przez spadkobiercę, sąd lub inne organy.

Zasada przyjęta w art.925 kc ma zastosowanie zarówno do dziedziczenia ustawowego jak i testamentowego .Rozciąga się na spadkobierców będących osobami fizycznymi , osobami prawnymi, a także na jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej.

Warunkowe nabycie spadku przewidziano względem dziecka poczętego (art.927 §2kc) oraz fundacji ustanowionej testamencie przez spadkodawcę (art.927§3 kc).

8. TYTUŁ POWOŁANIA DO SPADKU

Niezbędną przesłanką dziedziczenia jest **powołanie** określonej osoby **do spadku**, które według polskiego prawa wynikać może **z ustawy(dziedziczenie ustawowe)** lub **z testamentu(dziedziczenie testamentowe)**.

Prawu polskiemu nie jest natomiast znany umowny tytuł dziedziczenia co oznacza, że nie może wywoływać zamierzonego skutku prawnego umowa dziedziczenia.

Warunkiem koniecznym wstąpienia osoby w ogół praw i obowiązków majątkowych zmarłego jest posiadanie przez tę osobę **zdolności do dziedziczenia**, a więc zdolności stania się spadkobiercą.

Do dziedziczenia na podstawie ustawy może być powołana każda osoba fizyczna należąca do zbioru zakreślonego w art.931 i 932 kc).

Osobami prawnymi, które mogą dziedziczyć z ustawy są tylko gmina(art.935§3 zd.2 kc) i Skarb Państwa(art.935 §3 zd.3kc).

Gmina i Skarb Państwa mają status **spadkobierców ustawowych przymusowych**, gdyż nie mogą odrzucić spadku, który przypadł im z ustawy (art.1023 §1 kc). Podmioty te nieskładają także oświadczenia o przyjęciu spadku, a spadek uważa się za przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza (art.1023 §2kc).

Do dziedziczenia testamentowego mogą być powołane zarówno osoby fizyczne jak i osoby prawne, a także jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną bez jakichkolwiek ograniczeń.

Dziedziczenie ustawowe całości spadku

Ustawa stanowi tytuł dziedziczenia co do całości spadku dopiero wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał nie chce lub nie może być spadkobiercą(art. 926§kc).

Powołanie z ustawy do całego spadku występuje gdy:

- 1)spadkodawca nie pozostawił testamentu;
- 2)spadkodawca wprowadził sporządził testament lecz go skutecznie odwołał;
- 3)testament okazał się nieważny;
- 4)testament nie powołuje spadkobierców lecz zawiera wyłącznie dyspozycje co do zapisów, poleceń ,wydziedziczenia;
- 5)żadna z osób fizycznych powołanych przez spadkodawcę nie dożyła otwarcia spadku;
- 6)żadna z osób prawnych objętych testamentem nie istnieje w chwili otwarcia spadku;
- 7)żadna z powołanych przez spadkodawcę osób nie chce dziedziczyć - art.1020kc lub nie może być spadkobiercą(uznanie za niegodnego-art.928 i nast. Kc).

Dziedziczenie ustawowe części spadku

Spadkobierca może być powołany do spadku zarówno z testamentu jak i z ustawy. **Dziedziczenie ustawowe dotyczący części spadku** następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał do tej części spadkobiercy albo gdy którakolwiek z kilku osób, które powołał do spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą (art. 926 §3 kc). Niektórzy spadkobiercy mogą dziedziczyć wyłącznie z testamentu, inni zaś z ustawy.

Dziedziczenie spadku częściowo na podstawie dyspozycji testamentowych spadkodawcy, **a częściowo według porządku ustawowego** jest możliwe, gdy:

- 1) spadkodawca rozrządził tylko ułamkową część spadku;
- 2) spadkodawca rozrządził wprawdzie całym spadkiem, jednakże później odwołał testament co do powołania niektórych spadkobierców testamentowych i nie dokonał innej dyspozycji tą częścią;
- 3) spadkodawca objął testamentem cały spadek, jednakże niektórzy z powołanych spadkobierców nie chcą lub nie mogą dziedziczyć (z powodu odrzucenia spadku, niegodności dziedziczenia, nieistnienia podmiotu w chwili otwarcia spadku); uwolniona część podlega dziedziczeniu ustawowemu, chyba że część ta przypada spadkobiercom podstawionym (art. 963 kc) lub przyrasta pozostałym spadkobiercom ustawowym według art. 965 kc;
- 4) testator rozrządził całym spadkiem, lecz powołanie niektórych spadkobierców testamentowych okazało się nieważne np. z przyczyn wymienionych w art. 957 §2 kc.

9. ZDOLNOŚĆ DO DZIEDZICZENIA

Warunkiem koniecznym wstąpienia osoby w ogół praw i obowiązków majątkowych zmarłego jest posiadanie przez tę osobę **zdolności do dziedziczenia**, a więc zdolności do stania się spadkobiercą, czyli nabycia praw i obowiązków tworzących spadek.

Wyróżnia się **bezwzględną oraz względną zdolność do dziedziczenia**. Pierwsza z nich polega na niemożliwości bycia następcą prawnym po śmierci jakiegokolwiek osoby. Względna niezdolność do dziedziczenia charakteryzuje się niemożliwością dziedziczenia po określonej osobie.

Przesłanką skutecznego dziedziczenia jest istnienie spadkodawcy (już i jeszcze) w chwili otwarcia spadku, czyli w chwili śmierci spadkodawcy.

Nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która **nie żyje w chwili otwarcia spadku** (art.927kc), bądź która zmarła jednocześnie ze spadkodawcą, gdyż nie przeżyła spadkodawcy. Odnosi się to także do sytuacji, w której nie zostało obalone domniemanie równoczesności śmierci.

Wyjątek od zasady wyrażonej w art.927§ 1 kc. Uczyniono – gdy chodzi o osoby fizyczne - jedynie wobec dziecka poczętego, a jeszcze nie urodzonego w chwili otwarcia spadku. **Nasciturus** ma bowiem warunkowa zdolność do dziedziczenia, gdyż może być spadkobiercą jeżeli urodzi się żywy(art. 927 §2kc). Warunek ten ma charakter zawieszający, jego ziszczenie się zaś wywołuje skutki prawne ex tunc. Do strzeżenia przyszłych praw dziecka poczętego, lecz jeszcze nie urodzonego, może być ustanowiony kurator (art. 182 kc). Oprócz dokonywania czynności zabezpieczających kurator może w szczególności uczestniczyć w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku po spadkodawcy(art. 510 w zw. z art. 669 i nast. Kpc), gdy postępowanie takie wszczęto przed urodzeniem dziecka, a to przede wszystkim w celu zapobieżenia wydaniu merytorycznego orzeczenia przed narodzinami ewentualnego spadkobiercy.

Zdolność do dziedziczenia osoby prawnej jest zależna od jej istnienia chwili otwarcia spadku(art. 927 §1 kc). Reguła ta odnosi się także odpowiednio do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi., którym ustawa przyznaje zdolność prawną.

Chwila rozstrzygająca o zdolności do dziedziczenia osoby prawnej jest najczęściej chwila wpisu do właściwego rejestru.

Inaczej należy oceniać zdolność do dziedziczenia jednostek organizacyjnych, które osobowość prawną uzyskują wskutek innych zdarzeń, aniżeli wpis do właściwego rejestru (np. jednostki samorządu terytorialnego).

Wyjątek od zasady wyrażonej w art. 927§1kc wprowadzono- jeśli chodzi o osoby prawne-względem **fundacji** ustanowionej przez spadkodawcę w testamencie. Mimo nieistnienia takiej osoby prawnej w chwili otwarcia spadku uzyskuje ona warunkowa zdolność do dziedziczenia, jeżeli zostanie wpisana do

rejestr w ciągu dwóch lat od ogłoszenia testamentu (art.927 §3 kc).Wstąpienie takiej fundacji w ogół praw i obowiązków spadkodawcy obwarowane jest warunkiem zawieszającym , którego ziszczenie wywołuje skutki prawne ex tunc.

10.GODNOŚĆ DZIEDZICZENIA

Przyczyny niegodności ujęto w art. 928 kc w trzech grupach. Wyliczenie to stanowi katalog zamknięty, co oznacza, iż niedopuszczalne jest rozciąganie tych unormowań na inne, choćby podobne sytuacje. Pierwsza grupa przyczyn obejmuje **czyny spadkobiercy noszące znamiona ciężkich , umyślnych przestępstw skierowanych przeciwko spadkodawcy.**

W grupie drugiej przyczyn niegodności dziedziczenia ujęto **nakłonienie spadkodawcy przez spadkobiercę podstępem lub groźbą do sporządzenia lub odwołania testamentu** albo **przeszkodzenie spadkodawcy** - w taki sam sposób – w dokonaniu jednej z tych czynności.

Trzecia grupa przyczyn niegodności dziedziczenia obejmuje trzy sytuacje hipotetyczne, w których **spadkobierca umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, umyślnie podrobił lub przerobił testament, bądź świadomie skorzystał z testamentu przerobionego lub podrobionego przez inną osobę.**

Legitymację czynną do wystąpienia o uznanie za niegodnego ma każdy, **kto ma w tym interes** a więc przede wszystkim osoba , której przypadłby w całości lub w części spadek lub udział w spadku przysługujący temu spadkobiercy, a także spadkobierca podstawiony (art.963kc), spadkobierca obciążony zapisem(naddziałowym)na rzecz współspadkobiercy niegodnego, spadkobierca którego udział powiększyłby się wskutek przyrostu jaki powstałby przez uznanie współspadkobiercy za niegodnego(art.965kc), uprawniony do zachowku, zstępni osoby, która zrzekła się dziedziczenia jeżeli umowa o zrzeczenie się dziedziczenia nie wyłączyła ich prawdo spadku(art.1049kc), wierzyciel spadkodawcy, wierzyciel współspadkobiercy, nabywca spadku, zarządca lub kurator spadku przypadającego małoletniemu w sytuacji przewidzianej w art.102 KRO, prokurator, gmina, Skarb Państwa.

Uprawniony może wystąpić z żądaniem uznania spadkobiercy za niegodnego **w ciągu roku** od dnia, w którym dowiedział się o przyczynie niegodności. Możliwość taką wyklucza bezwzględnie **upływ trzech lat od otwarcia spadku**.

Spadkobierca uznany konstytutywnym orzeczeniem sądu za niegodnego **zostaje wyłączony od dziedziczenia jakby nie dożył otwarcia spadku ze skutkiem ex tunc**.

11.DZIEDZICZENIE USTAWOWE

Kodeksowe reguły dziedziczenia ustawowego oparte zostały na więzach rodzinnych, jako że po spadkodawcy dziedziczą jego krewni i na równi z nimi małżonek i osoby przysposobione.

Do kręgu spadkobierców ustawowych prawo zalicza **zstępnych spadkodawcy, jego małżonka, rodziców i rodzeństwo oraz zstępnych rodzeństwa**.

Ustawodawca rozmieszcza spadkobierców w dwóch grupach i ustala kolejność dochodzenia do spadku (art.931-935 kc).Wśród spadkobierców ustawowych znajdują się też gmina i Skarb Państwa dziedziczący w ostatniej kolejności.

12.ROZRZĄDZENIA NA WYPADEK ŚMIERCI

Rozrzędzić majątkiem na wypadek śmierci można **jedynie przez testament**.

Z jednej strony testament jest **czynnością prawną** służącą osobie fizycznej (testatorowi) do uregulowania przede wszystkim sytuacji majątkowej (choć może być wykorzystany także do postanowień o charakterze niemajątkowym) po jej śmierci, z drugiej zaś stanowi on **dokument ucieleśniający wolę testatora** co do jego rozrządzeń na wypadek śmierci.

Testament jest czynnością prawną jednostronną, osobistą nieskierowaną do konkretnego adresata, odwołałną, dokonaną w szczególnej formie przewidzianej przez ustawodawcę, zawierającą rozrządzenia spadkodawcy na wypadek śmierci. Tylko **oryginał testamentu** jest testamentem w rozumieniu kodeksu cywilnego.

Odpis testamentu zwykłego, chociażby sporządzony własnoręcznie przez spadkodawcę nie jest testamentem, natomiast **wypis testamentu** sporządzonego w formie aktu notarialnego jest równoznaczny z oryginałem (art.950kc).

Rozrządzenie testamentowe sprowadzać się może do powołania jednego lub kilku spadkobierców, a przy tym odnosić się może do całości lub części spadku. Treścią testamentu można również objąć wyłącznie rozrządzenia majątkowe niezwiązane z powołaniem spadkobiercy np. ustanowienie zapisu. Nie wyklucza się także rozrządzenia polegającego na wyeliminowaniu przez testatora spadkobiercy ustawowego od dziedziczenia (tzw. testament negatywny). Spadkodawca może zawrzeć w testamencie dyspozycje o charakterze niemajątkowym (np. polecenie lub ustanowienie wykonawcy testamentu).

Rozrządzeniami testamentowymi na wypadek śmierci są w szczególności:

- 1)powołanie spadkobiercy(art. 959kc i nast.);
- 2)zapis(art. 968 kc i nast.);
- 3)polecenie(art.982kc i nast.);
- 4)powołanie wykonawcy testamentu (art.986 kc i nast.);
- 5) wydziedziczenie(art.1008 i nast.kc).

Swoboda testowania

Wywodzi się ją z obowiązującej w stosunkach cywilnoprawnych autonomii woli jednostki.

Swoboda testowania przejawiająca się uprawnieniami spadkodawcy do dysponowania swoim majątkiem na wypadek śmierci, musi mieścić się w zakresie wyznaczonym przez system prawny państwa.

Rozwiązanie przyjęte w art.942 kc wprowadza **zakaz sporządzania testamentów wspólnych**, co odnosi się także do małżonków. Nie może więc być uznany za ważny testament zawierający rozrządzenia majątkowe na wypadek śmierci więcej niż jednego spadkodawcy –testatora. Spadkodawcy nie mogą zatem w jednym dokumencie składać wspólnych oświadczeń, zawierających dyspozycje odnoszące się do ich majątku po śmierci testatorów, nawet wówczas, gdy rozrządzenia te dotyczą prawa lub majątku wspólnego.

Nieważnością bezwzględną dotknięty będzie zarówno testament notarialny, w którym zawarto rozrządzenia więcej niż jednej osoby jak i testament własnoręczny spisany przez kilku spadkobierców, zaopatrzone ich podpisem oraz datą.

Odwołalność testamentu

Spadkodawca może w każdej chwili odwołać zarówno cały testament jak i jego poszczególne postanowienia (art.943Kc).

Niedopuszczalne jest odwołanie testamentu przez przedstawiciela ustawowego.

Przepis art.946kc wskazuje na **trzy sposoby odwołania testamentu**:

- 1)sporządzenie nowego;
- 2) zniszczenie testamentu lub pozbawienie go cech decydujących o ważności czynności mortis causa;
- 3)dokonanie zmiany postanowień zawartych w modyfikowanym testamencie.

Odwołanie testamentu odwołującego nie przywraca skuteczności testamentu pierwotnie odwołanego.

Jeżeli spadkodawca sporządza nowy testament nie zaznaczając, że poprzedni odwołuje (odwołanie dorozumiane), ulegają odwołaniu tylko te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu.

Kolizję między postanowieniami obu testamentów należy rozstrzygać w drodze wykładni ich treści(art. 948kc) z uwzględnieniem rzeczywistej woli testatora.

Wykładnia treści testamentu

Testament należy tak tłumaczyć, aby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy.

*Jeżeli testament może być tłumaczony rozmaicie, należy przyjąć taką wykładnię, która pozwala utrzymać rozrządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść (art.948 kc).Jest to tzw. **zasada życzliwej interpretacji (fawor testamenti)**.*

Zdolność testowania

*Zdolność testowania, czyli przyznany osobie fizycznej przez normę prawną przymiot umożliwiający sporządzenie i odwołanie testamentu pokrywa się ze zdolnością do czynności prawnych. Zdolność testowania przysługuje bowiem wyłącznie **osobie fizycznej mającej pełną zdolność do czynności prawnych**.*

*Ocena zdolności testowania konkretnej osoby musi odnosić się **do chwili sporządzenia lub odwołania testamentu**.*

*Testament sporządzony lub odwołany przez osobę niemającą zdolności do testowania obarczony jest **sankcją bezwzględnej nieważności**.*

Testament nie może być sporządzony ani odwołany przez przedstawiciela.

*Złamanie tej zasady zawartej w art.944 kc skutkuje **bezwzględną nieważnością**.*

Przyczyny nieważności testamentu

W art.945 kc określono skutki prawne testamentu obarczonego wadami oświadczenia woli. Oprócz tej regulacji sankcja nieważności dotyka również testament:

- 1)Sporządzony przez przedstawiciela (art. 944§2 kc);*
 - 2)sporządzony przez osobę niemającą zdolności testowania (art.944§1 kc);*
 - 3) zawierający rozrządzenia więcej niż jednego spadkodawcy (art. 942kc);*
 - 4)uchybiający formie przewidzianej dla określonego rodzaju czynności na wypadek śmierci(art.958 kc);*
 - 5)sporządzony warunkach naruszających zasadę osobistego działania testatora(art. 944§2kc);*
 - 6)powołujący spadkobiercę pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu, gdy z treści testamentu lub okoliczności wynika, że bez takiego zastrzeżenia spadkobierca nie zostałby powołany(art. 962kc);*
 - 7)zawierający podstawienie powiernicze, jeżeli z treści testamentu lub okoliczności wynika, że bez takiego ograniczenia spadkobierca nie zostałby powołany(art.964kc);*
 - 8) wyłączający lub ograniczający uprawnienia małżonka i innych jego osób bliskich , które mieszkały z nim do dnia jego śmierci, do korzystania z mieszkania i urządzenia domowego zakresie dotychczasowym przez trzy miesiące od dnia otwarcia spadku (art.923kc);*
 - 9)zawierający w swej treści postanowienia sprzeczne z ustawą , z zasadami współżycia społecznego lub mające na celu obejście ustawy (art. 58 kc).*
- Bezwzględna nieważność wynikająca z przyczyn wyżej wymienionych Sąd bierze pod uwagę z urzędu.*

Forma testamentu

*Kodeks cywilny wprowadza podział form testamentu na **zwykłe i szczególne**.*

Do form zwykłych zalicza się:

1) Testament własnoręczny (holograficzny);

2) testament notarialny;

3) testament allograficzny.

Testament własnoręczny(holograficzny)

W art.949 kc sformułowano katalog przesłanek jakie ustawa przewiduje dla testamentu własnoręcznego(**spisanie testamentu w całości pismem ręcznym, podpis spadkodawcy, opatrzenie datą**).Możliwość odstąpienia od wymogu opatrzenia testamentu holograficznego **datą** dotyczy **wyłącznie sytuacji klarownych, niepozostawiających wątpliwości w zakresie zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, jego treści czy też wzajemnego stosunku kilku testamentów.**

Przewidziane dla testamentu holograficznego warunki formalne wykluczają możliwość maszynowego sporządzenia testamentu. Ważnym będzie zatem wyłącznie **testament sporządzony pismem spadkodawcy i jego ręką podpisany**. Powinien zawierać **imię i nazwisko** spadkodawcy. Wyjątkowo SN dopuszcza uproszczoną wersję podpisu w **przypadku jeżeli stosunek osobisty spadkodawcy i adresata uzasadnia tego rodzaju podpis.**

Testament notarialny

Do testamentu notarialnego mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 14 lutego 1991r.- Prawo o notariacie (Dz.U.2002r.Nr42,poz.369 ze zm.).

Zgodnie z wymogami ustawy testament powinien być **sporządzony przez notariusza** z udziałem osób, których tożsamość stwierdzona została w przewidziany prawem sposób. Testament powinien być **podpisany w obecności notariusza.**

Sporządzony przed notariuszem testament zostanie uznany za **nieważny** , jeżeli nie zachowano procedur i warunków formalnych przewidzianych przez ustawę dla czynności notarialnych.

Ustawodawca nadał testamentowi notarialnemu cechę **dokumentu urzędowego**. Zgodnie z art.244 KPC, oznacza to, że testament notarialny stanowi dowód tego, co zostało w nim urzędowo zaświadczone.

Testament allograficzny

Uregulowany został w art.951 kc. Jako dokument urzędowy w rozumieniu art. 244kpc, testament alograficzny zakwestionowany może być przez dowód przeciwny, o którym mowa w art.252 kpc.

Krąg osób urzędowych, przed którymi spadkodawca może wyjawić swą ostatnią wolę określa ustawa. Aktualnie uprawnienie takie przysługuje **wójtowi, burmistrzowi, prezydentowi miasta, staroście, marszałkowi województwa, sekretarzowi gminy i powiatu oraz kierownikowi USC.**

Ważność testamentu zależy od spełnienia wymogów formalnych przewidzianych w art.251kc. Wymienione powyżej osoby zobowiązane są do wysłuchania oświadczeń testatora, spisania ich w protokole, opatrzenia datą i dopilnowania, by protokół podpisany został przez świadków, spadkodawcę i urzędnika osobiście. Ustawa wymaga obecności **dwóch świadków obok osoby urzędowej**. W roli świadków nie mogą wystąpić osoby, których dotyczą negatywne przesłanki ujęte w art.956 i 957kc.

Testator wyraża swoją wolę **ustnie**. Taki sposób sporządzenia testamentu wyklucza skorzystanie z testamentu alograficznego przez osoby głuche i nieme.

Testamenty szczególne

Szczególne formy testamentów zostały zastrzeżone dla sytuacji wyjątkowych, a zatem dokonanie czynności prawnej mortis causa w taki sposób wówczas, **gdy nie występują wyjątkowe okoliczności** (tj. obawa rychłej śmierci, przeszkody niepozwalające lub znacznie utrudniające sporządzenie zwykłego testamentu, podróż polskim statkiem morskim lub powietrznym, czas wojny, mobilizacji lub niewola testatora), spowoduje **nieważność testamentu**.

Wymogi formalne **testamentu ustnego** zostały określone w art.952kc.

Spadkodawca musi znajdować się w stanie wywołującym obawę rychłej jego śmierci bądź w okolicznościach uniemożliwiających lub bardzo utrudniających sporządzenie testamentu w zwykłej formie.

*Spadkodawca oświadcza swoją wolę **ustnie**.*

*Pierwszą z metod stwierdzenia treści ustnego testamentu jest **spisanie oświadczeń woli spadkodawcy**. Musi być ono dokonane w nieprzekraczalnym terminie roku od dnia ustnego wyrażenia ostatniej woli i może być sporządzone przez jednego ze świadków , jak też przez osobę trzecią. W dokumencie należy podać datę i miejsce oświadczenia a także datę i miejsce spisania jego postanowień. Pod takim pismem podpisy złożyć muszą co najmniej dwaj świadkowie i testator lub wszyscy świadkowie.*

*Druga metoda przewiduje możliwość stwierdzenia treści testamentu ustnego przez **złożenie zgodnych zeznań trzech świadków testamentu przed sądem**, w terminie sześciu miesięcy od dnia otwarcia spadku. W wyjątkowych przypadkach sąd może poprzestać na przesłuchaniu dwóch świadków.*

Testament podróżny

*Ustawa wymaga by testator oświadczył swą ostatnią **wolę przed dowódcą statku lub jego zastępcą w obecności dwóch świadków**.*

Rozrządzenia testamentowe muszą być spisane przez osobę odbierającą oświadczenia woli.

Skutkiem prawnym przyjęcia oświadczenia woli testatora przez inną niż kapitan lub jego zastępcą osobę jest nieważność testamentu.

Pismo zawierające rozrządzenia testamentowe powinno zostać opatrzone dokładną datą .Nieuczynienie zadość obowiązkowi odczytania testamentu spadkodawcy i podpisania dokumentu przez świadków, spadkodawcę, i kapitana powoduje nieważność testamentu.

Powołanie spadkobiercy

Spadkobierca może powołać do całości lub części spadku jedną lub kilka osób (art.959kc)

Podstawowym i najważniejszym **rozrządzeniem testamentowym jest ustanowienie spadkobiercy.**

Ustanowienie spadkobiercy testamentowego wyłącza dziedziczenie ustawowe do całości lub odpowiedniej części spadku.

Jeżeli spadkodawca powołał do spadku lub do oznaczonej części spadku kilku spadkobierców nie określając ich udziałów spadkowych dziedziczą oni w częściach równych (art.960 kc).

W wypadku gdy spadkodawca przeznaczył oznaczonej osobie w testamencie jedynie poszczególne przedmioty majątkowe wchodzące w skład spadku , to:

- 1) Jeżeli przedmioty te wyczerpują prawie cały spadek , dziedziczy go na podstawie testamentu osoba, której przedmioty te przeznaczono (art.961kc)
- 2) Jeżeli zaś przedmioty te nie wyczerpują prawie całego spadku , do jego dziedziczenia powołani są spadkobiercy ustawowi (art.931 i nast.kc), którzy jedynie zobowiązani są do wykonania zapisu (art.968. nast. Kc) osobie wskazanej w testamencie.

W razie oznaczenia w testamencie **kilku osób** i przypisania każdej z nich konkretnego przedmiotu majątkowego, które razem wzięwszy **wyczerpują cały lub niemal cały spadek**, a treść testamentu nie pozwala jednoznacznie rozstrzygnąć , czy spadkodawca zamierzał osoby te powołać do dziedziczenia czy też uczynić je zapisobiercami. W taki wypadku osoby wymienione w testamencie poczytuje się za **spadkobierców powołanych testamentem do całego spadku w częściach ułamkowych.**

Powołanie spadkobiercy testamentowego **nie** może być dokonane **pod warunkiem ani z zastrzeżeniem terminu, jest więc bezwarunkowe i bezterminowe.** Zastrzeżenie takie uważa się za nieistniejące, co oznacza,

że spadkobierca dochodzi do spadku bezwarunkowo i bezterminowo. Gdyby jednak z treści testamentu wynikało, że spadkobierca nie byłby bez takiego zastrzeżenia w ogóle powołany, wówczas powołanie takie jest **nieważne** (art.962 kc).

Z powołaniem spadkobiercy związane są dwie instytucje:

-podstawienie(art.963kc)

-przyrost(art965kc)

W prawie spadkowym wyróżnia się podstawienie powiernicze (substytucję powierniczą) oraz podstawienie zwykłe(substytucja pospolita).

Podstawienie powiernicze (art.964 kc) polega w ogólności na tym, że spadkodawca w testamencie zobowiązuje spadkobiercę do zachowania nabytego spadku i przekazania go po śmierci wskazanej osobie. Na podstawie takiego rozrządzenia spadkobiercy wpierw powołanemu przysługuje prawo do spadku jednakże ograniczone czasowo i przedmiotowo. Spadkobiercy podstawionemu przysługuje natomiast na razie prawo przyszłe (ekspektatywa)do spadku.

Podstawienie zwykłe (art.963 kc) występuje wtedy gdy spadkodawca powołuje w testamencie spadkobiercę (podstawionego) na wypadek, gdyby inna osoba powołana jako spadkobierca ustawowy lub testamentowy (spadkobierca ustanowiony) nie chciała lub nie mogła być spadkobiercą.

Przyrost (art.965)Instytucja przyrostu wiąże się z sytuacją w której jeden z kilku powołanych spadkobierców testamentowych nie chce lub nie może być spadkobiercą. Udział ten w braku odmiennej woli spadkodawcy przypada z mocy prawa pozostałym spadkobiercom testamentowym stosunku do przypadających im udziałów, powiększając ich część spadkową.

Uprawnienia dziadków (art.966kc) zostały przewidziane nie tylko przy ustawowym porządku dziedziczenia (art. 938kc), lecz zachowują swój

walor także **w wypadku powołania spadkobiercy testamentowego (art.966kc).**

Rozwiązanie przyjęte w art.967kc zmierza do zachowania rozrządzeń testamentowych spadkodawcy w sytuacji, gdy spadkodawca testamentowy nie chce lub nie może dziedziczyć. W ten sposób chronione są także uprawnienia, jakie wskutek rozrządzeń przysługują osobom trzecim.

Zapis i polecenie

Rozrządzenie testamentowe może polegać na zobowiązaniu spadkobiercy ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego (np. przeniesienia własności, ustanowienia służebności mieszkania, wypłacenia pewnej sumy pieniężnej) na rzecz oznaczonej osoby fizycznej lub prawnej, bez względu na to czy ta osoba jest równocześnie spadkobiercą, czy też nie (art.968kc).

Instytucja ta nazwana jest **zapisem (legatem)**, zaś osoba uprawniona do otrzymania świadczenia - **zapisobiercą**. Dopuszczalny jest również tzw. **dalszy zapis (sublegat)**, polegający na obciążeniu zapisem zapisobiercy (art. 968 §2kc).

Wskutek zapisu powstaje **stosunek zobowiązaniowy** między obciążonym zapisem a zapisobiercą, na podstawie którego ten ostatni może żądać (roszczenie) spełnienia określonego świadczenia majątkowego, już niezwłocznie po ogłoszeniu testamentu, chyba że spadkodawca określi inny sposób wymagalności (art.970). Jednakże zapisobierca obciążony dalszym zapisem może powstrzymać się z jego wykonaniem aż do chwili wykonania zapisu przez spadkobiercę. Roszczenie z tytułu zapisu przedawnia się z upływem 5 lat od dnia wymagalności (art.981 kc).

Zapisobierca nie wstępuje w ogół praw i obowiązków majątkowych zmarłego jak spadkobierca (nie ma tu zatem sukcesji uniwersalnej), lecz **nabywa** określoną korzyść majątkową **świadczenie wynikające ze stosunku obligacyjnego**.

Odmienne niż przy spadkobranii, **zapis** może być uczyniony **pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu**.

Do kręgu podmiotów, które spadkodawca może obciążyć obowiązkiem spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby należą **spadkobiercy ustawowi, testamentowi oraz osoby uprawnione z tytułu zapisu**.

Zapisem nie może być obciążona osoba uprawniona jedynie do zachowku.

W razie śmierci podmiotu obciążonego zapisem przed wykonaniem zobowiązania – obowiązek ten jako należący do długów spadkowych – przechodzi na jego spadkobierców według właściwego trybu dziedziczenia.

Spadkobierca może uczynić **zapis na rzecz dowolnej osoby fizycznej, prawnej lub ułomnej osoby prawnej**.

Zapisobierca musi legitymować się zdolnością do dziedziczenia.

Przedmiotem zapisu może być **każde świadczenie o charakterze niemajątkowym**, polegające zarówno na działaniu jak i zaniechaniu.

Z reguły przedmiotem zapisu są **składniki majątkowe spadku**.

Przedmiotem zapisu mogą być szczególności: świadczenie polegające na przeniesieniu prawa własności, ustanowienie ograniczonego prawa rzeczowego, przeniesienie posiadania, przelew wierzytelności, zwolnienie z długu, niewykonywanie pewnych uprawnień, obowiązek spełniania **periodycznych świadczeń pieniężnych przez obciążonego (renty), świadczeń występujących w stosunku dożywocia**.

Realizacja zapisu polega na **spełnieniu świadczenia majątkowego** przez obciążonego zapisem spadkobiercę lub zapisobiercę na rzecz uprawnionego zapisobiercy zgodnie z treścią stosunku zobowiązaniowego. Zatem **niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków wynikających z zapisu spowoduje powstanie odpowiedzialności przewidzianej w art.471kc**.

Wymagalność zapisu wynika z treści art.970kc. Termin wymagalności zapisu może być wprost określony w rozrządzeniu testamentowym lub też wynikać z wykładni testamentu.

Jeżeli zapis jest bezterminowy i bezwarunkowy to staje się wymagalny **niezwłocznie po ogłoszeniu testamentu**, płatny zaś po wezwaniu przez zapisobiercę do wykonania zapisu.

Reguła interpretacyjna z art.971kc znajdzie zastosowanie w razie niepoczynienia odpowiednich dyspozycji testamentowych. Zapis zatem będzie obciążał spadkobierców **w stosunku do wielkości ich udziałów**. Z woli spadkodawcy natomiast może wynikać odpowiedzialność solidarna obciążonych spadkobierców.

Zwolnienie od obowiązku wykonania zapisu (art.973kc)

Przepis ma zastosowanie gdy zapisobierca nie ma zdolności zapis obrania, skutecznie odrzucił zapis lub został uznany za niegodnego zapis obrania, w testamencie zaś nie ma innych dyspozycji.

Skutkiem prawnym odrzucenia zapisu lub braku zdolności zapisobrania jest zasadzie zwolnienie obciążonego takim zapisem z obowiązku wykonania zapisu, chyba że mają zastosowanie przepisy o podstawieniu lub przyroście, które odnoszą się także odpowiednio do zapisu. (art.972kc).

Wykonanie dalszego zapisu

Jeżeli **zapisobierca** obciążony jest **dalszym zapisem** , to między nim a dalszym zapisobiercą powstaje-podobnie jak między spadkobiercą obciążonym a zapisobiercą –stosunek zobowiązaniowy, z którego wynika obowiązek świadczenia majątkowego zapisobiercy obciążonego na rzecz zapisobiercy dalszego.

Zapisobierca może wykonać obciążający go obowiązek świadcząc na rzecz zapisobiercy dalszego zgodnie z treścią zobowiązania lub – zamiast tego – przenieść bezpłatnie na dalszego zapisobiercę prawa uzyskane z tytułu własnego zapisu.

Przewidziane w art.974 kc prawo wyboru sposobu wykonania zobowiązania przez dłużnika ma charakter tzw. upoważnienia przemiennego (facultas alternnativa).

Zapis może być uczyniony pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu (art.975 kc) w odróżnieniu od powołania do dziedziczenia (art. 692kc).

Polecenie spadkowe, o którym mowa w art. 982 kc polega na włożeniu przez testatora na spadkobiercę, lub zapisobiercę obowiązku oznaczonego działania. Polecenie może mieć charakter majątkowy, jak też niemajątkowy.

Polecenie testamentowe nie tworzy stosunku zobowiązaniowego, dochodzi natomiast do powstania tzw. zobowiązania naturalnego (niezupelnego), istnieje bowiem dług bez wierzytelności.

Wykonania polecenia może żądać każdy ze spadkobierców, jak również wykonawca testamentu. Jeżeli polecenie ma na względzie interes społeczny, wykonania polecenia może żądać także właściwy organ państwowy.

Poleceniem można obciążyć jednego, wszystkich lub niektórych spadkobierców i zapisobierców.

Wykonawca testamentu

Do zbioru rozrządzeń testamentowych należy również ustanowienie wykonawcy testamentu. Ustawa wymaga pełnej zdolności do czynności prawnych od osoby będącej wykonawcą testamentu.

Jeżeli osoba powołana jako wykonawca testamentu nie chce tego obowiązku przyjąć, powinna złożyć odpowiednie oświadczenie przed sądem.

Z ważnych powodów sąd może zwolnić wykonawcę testamentu.

Zachowek

W systemie zachowku spadkodawca może swobodnie rozrządzać całym spadkiem na wypadek śmierci, określonym osobom najbliższym przysługuje **roszczenie o świadczenie pieniężne** skierowane zasadniczo do powołanego spadkobiercy. Wielkość zachowku jest pochodną udziału spadkowego, jaki przypadłby osobie uprawnionej, gdyby dziedziczyła z ustawy.

Do spadkodawcy należy **wybór sposobu zaspokojenia osoby uprawnionej do zachowku**. Może on bowiem pozostawić uprawnionemu zachowek w postaci dokonanej na jego rzecz darowizny, powołać go do spadku lub uczynić dla niego zapis. **Wierzytelność pieniężna** wchodzi w grę dopiero, gdy uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku w żadnej z wymienionych postaci (roszczenie o pełny zachowek), a także wówczas, gdy uzyskana korzyść nie pokrywa w pełni wartości jego zachowku (roszczenie o uzupełnienie zachowku).

Zobowiązanie z tytułu zachowku ciąży na spadkobiercach. Poza nimi odpowiedzialnymi w tym zakresie mogą być także osoby, które otrzymały darowizny doliczone do spadku.

Osoby uprawnione do zachowku

Zgodnie z art. 991 kc uprawnionymi do zachowku są **zstępni, małżonek oraz rodzice spadkodawcy**, jeżeli byliby powołani do spadku z ustawy.

Uprawnionymi do zachowku nie są zstępni, małżonek i rodzice, którzy zrzekli się dziedziczenia, odrzucili spadek, zostali uznani za niegodnych dziedziczenia, a także wydziedziczeni. Odnosi się to także do małżonka wyłączonego od dziedziczenia według art. 940 kc.

Wysokość zachowku

Uprawnienie do zachowku przyjmuje postać roszczenia o zapłatę sumy pieniężnej odpowiadającej wartości **połowy** lub **dwóch trzecich udziału spadkowego**. Większy zachowek przysługuje trwale niezdolnym do pracy i małoletnim.

Przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego **podstawę do obliczania zachowku** uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni.

Przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się zapisów i poleceń, natomiast dolicza się do spadku darowizny uczynione przez spadkodawcę z pominięciem darowizn wymienionych w art.944 kc.

Jeżeli uprawniony do zachowku jest powołany do dziedziczenia ponosi on wówczas odpowiedzialność za zapisy i polecenia tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej wartość udziału spadkowego, który stanowi podstawę do obliczenia należnego uprawnionemu zachowku.

Jeżeli spadkobierca obowiązany do zapłaty zachowku jest sam uprawniony do zachowku jego odpowiedzialność ogranicza się tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny zachówek (art.999kc).

Odpowiedzialność obdarowanych

Wart.1000 kc wprowadzono wyjątek od zasady, że za długi spadkowe odpowiadają spadkobiercy. Nie jest bowiem wykluczona również odpowiedzialność w tym zakresie osób, które otrzymały darowiznę od spadkodawcy doliczoną do spadku, jeżeli uprawniony nie może uzyskać od spadkobierców należnego mu zachowku.

Dotyczy to dwóch grup obdarowanych:

-osób obdarowanych, które nie należą do kręgu osób uprawnionych do zachowku ;

-osób obdarowanych, będących równocześnie uprawnionymi do zachowku.

Obdarowani grupy pierwszej ponoszą odpowiedzialność gdy darowizna została uczyniona przed mniej niż dziesięcioma laty, licząc wstecz od otwarcia spadku a po stronie obdarowanego istnieje wzbogacenie będące skutkiem darowizny. Granicę odpowiedzialności tych osób wyznacza wartość wzbogacenia.

Obdarowani grupy drugiej ze swoimi uprawnieniami do zachowku, odpowiadają za zachówek wobec innych uprawnionych bez względu na to, kiedy darowiznę otrzymali. Granicą ich odpowiedzialności jest różnica między wartością wzbogacenia uzyskanego z darowizny, a wartością przysługującego mu zachowku.

*Odpowiedzialność obdarowanych ma charakter **subsydiarny**. Uprawniony do zachowku powinien bowiem swoje roszczenie skierować najpierw do spadkobierców, a dopiero w razie niemożności otrzymania zachowku od nich może mieć zastosowanie odpowiedzialność obdarowanych.*

Dziedziczenie roszczenia o zachówek

Roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobierców osoby uprawnionej do zachowku, tylko wtedy gdy, spadkobierca ten należy do osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy (art.1002kc).

Kierując się zaaprobowanym w piśmiennictwie poglądem należy przyjąć, że roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobierców osoby uprawnionej, jeżeli należą one do kręgu osób uznanych przez ustawę za uprawnione do zachowku po pierwszym spadkodawcy(art.991§1 kc).Nie ma przy tym znaczenia, że w konkretnej sytuacji osobom tym nie przysługiwało własne roszczenie po pierwszym spadkodawcy.

Analogiczne stanowisko prezentuje SN, który w jednej z uchwał stwierdził, że roszczenie uprawnionego z tytułu zachowku, który nie zaspokoił go związku ze śmiercią, przechodzi na dziedziczące po nim dzieci.

Zmniejszenie zapisów i poleceń

Spadkobiercy obowiązani do zaspokojenia roszczenia tytułu zachowku mogą żądać stosunkowego zmniejszenia zapisów i poleceń (art. 1003kc).

Roszczenie o zmniejszenie zapisów i poleceń mają spadkobiercy w stosunku do zapisobierców i beneficjentów poleceń.

*Sprawy o zmniejszenie zapisów i poleceń **rozpoznawane są w postępowaniu procesowym**.*

Spadkobierca pozwany o wykonanie zapisu lub polecenia o charakterze majątkowym może w drodze zarzutu żądać zmniejszenie swojego świadczenia z tego tytułu.

Zmniejszenie zapisów i poleceń następuje w stosunku do ich wartości, chyba że z treści testamentu wynika odmienna wola spadkodawcy. W razie zmniejszenia zapisu obciążonego dalszym zapisem lub poleceniem podlega stosunkowemu zmniejszeniu.

Zasada stopniowego zmniejszenia zapisów i poleceń (art.1003 i 1004 kc)zostaje zmodyfikowana w art. 1005kc.

Jeżeli spadkobierca obowiązany do zaspokojenia roszczenia tytułu zachowku sam jest uprawniony do zachowku , może on żądać zmniejszenia zapisów i poleceń takim stopniu , ażeby pozostał mu jego własny zachówek tzn. zachówek obliczony doliczeniem darowizn.

Jeżeli zapisobierca sam jest uprawniony do zachowku , to zapis ustanowiony na jego rzecz podlega zmniejszeniu tylko do wysokości nadwyżki przekraczającej jego własny , pełny zachówek , a więc obliczony z dodaniem darowizn.

Przedawnienie roszczeń

*Roszczenia uprawnionego z tytułu zachowku oraz roszczenia spadkobierców o zmniejszenie zapisów i poleceń przedawniają się **z upływem lat trzech od ogłoszenia testamentu**. Można założyć, że z tą chwilą roszczenia te stają się wymagalne .Zgodnie z art.651 KPC data otwarcia i ogłoszenia testamentu zostaje umieszczona na tym dokumencie.*

*Roszczenia przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanej od spadkodawcy darowizny przedawnia się **z upływem lat trzech od otwarcia spadku**.*

Wydziedziczenie

Wydziedziczenie według ar.1008 kc polega na pozbawieniu przez spadkodawcę jego zstępnych, małżonka i rodziców uprawnienia do zachowku.

Dyspozycja spadkodawcy o wydziedziczeniu konkretnej osoby musi być zawarta w testamencie, co oznacza, że wydziedziczyć może tylko spadkodawca mający zdolność testowania.

Wydziedziczenie musi być całkowite i nie może zostać dokonane podarunkiem ani z zastrzeżeniem terminu.

Wydziedziczenie bezzasadne dokonane z naruszeniem przepisów art.1008-1011 kc nie wywołuje zamierzonego przez spadkodawcę skutku prawnego, co powoduje, że uprawniony może dochodzić zachowku z powołaniem się na bezpodstawność wydziedziczenia.

Bezskuteczność wydziedziczenia nie ma wpływu na ważność testamentu w pozostałym zakresie.

Nieważność testamentu zawierającego dyspozycje o wydziedziczeniu jak też odwołanie całości testamentu z taką dyspozycją, anuluje również wydziedziczenie.

Wydziedziczenie może nastąpić zarówno w testamencie powołującym do dziedziczenia innego spadkobiercę, jak i w testamencie negatywnym.

*Przepisy kodeksu cywilnego nie wykluczają możliwości wyłączenia spadkobiercy ustawowego od dziedziczenia (**testament negatywny**), przy czym **wyłączenie od dziedziczenia nie pozbawia takiego spadkobiercy prawa do zachowku**.*

W art.1008 kc zawarto zamknięty katalog przyczyn, które mogą prowadzić do pozbawienia zstępnych, małżonka i rodziców przysługującego im zachowku:

- uporczywe postępowanie pozostające w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego po stronie uprawnionego do zachowku;*
- umyślne przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazie czci względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób;*
- uporczywe niedopełnianie względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych.*

Przyczyna wydziedziczenia uprawnionego do zachowku powinna wynikać z treści testamentu.

Spadkodawca nie może wydziedziczyć uprawnionego do zachowku, jeżeli mu przebaczył. Chodzi o przebaczenie dokonane przed wydziedziczeniem.

Po sporządzeniu testamentu zawierającego dyspozycję o wydziedziczeniu **przebaczenie jest możliwe** tylko **poprzez sporządzenie nowego testamentu**.

Zstępni wydziedziczonego zstępnego są uprawnieni do zachowku, chociażby przeżył on spadkodawcę.

13.PRZYJĘCIE I ODRZUCENIE SPADKU

Według art.1012 kc możliwe są trzy rodzaje oświadczeń z którymi ustawa łączy odmienne skutki prawne:

- 1) oświadczenie o przyjęciu spadku wprost;
- 2) oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza,
- 3) oświadczenie o odrzuceniu spadku.

Skutki prawne oświadczenia o przyjęciu spadku

Skutkiem prawnym przyjęcia spadku jest **uznanie** danej osoby **za spadkobiercę definitywnego** od chwili otwarcia spadku(*ex tunc*). **Proste przyjęcie spadku** oznacza nieograniczoną odpowiedzialność spadkobiercy za długi spadkowe, **przyjęcie** zaś spadku **z dobrodziejstwem inwentarza** powoduje ograniczenie tej odpowiedzialności do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku.

W czasie od otwarcia **do przyjęcia spadku** spadkobierca odpowiadał za długi spadkowe **tylko ze spadku**, wskutek czego do czasu przyjęcia spadku egzekucja na zaspokojenie długu spadkodawcy dopuszczalna była tylko ze spadku. Przed przyjęciem spadku nie mogła być również prowadzona egzekucja na zaspokojenie osobistego długu spadkobiercy.

Po przyjęciu spadku, spadkobierca odpowiada za długi **całym swoim majątkiem**.

Do chwili złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku pozwany spadkobierca mógł żądać zawieszenia postępowania w sprawie związanej z wykonaniem obowiązku należącego do długów spadkowych, sąd zaś obowiązany był takie postępowanie zawiesić(art. 176 kpc).

Dopiero po przyjęciu spadku spadkobierca może zbyć spadek lub jego część a także udział spadkowy, co było niedopuszczalne w okresie wcześniejszym.

Wydanie sądowego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku staje się możliwe dopiero po złożeniu oświadczenia przez spadkobiercę lub upływie terminu przewidzianego do jego złożenia.

Skutki prawne oświadczenia o odrzuceniu spadku

*Skutkiem prawnym oświadczenia o odrzuceniu spadku jest **wyłączenie spadkobiercy od dziedziczenia** i traktowanie go tak, jakby nie dożył otwarcia spadku. Odrzucenie spadku nie wyłącza możliwości dziedziczenia zstępnych odrzucającego spadek.*

*Oświadczenie odrzucające spadek może złożyć każdy spadkobierca bez względu na tytuł powołania do dziedziczenia **z wyjątkiem gminy i Skarbu Państwa, które nie mogą odrzucić spadku przypadającego im z ustawy.***

*Przyjmuje się również, że **fundacja** utworzona w testamencie nie może odrzucić przypadającego jej spadku , gdyż byłoby to sprzeczne z celem jej powołania.*

Odrzucenie spadku przez przedstawiciela osoby niemającej pełnej zdolności do czynności prawnych wymaga zgody sądu opiekuńczego.

Z istoty odrzucenia spadku wynika, że może ono odnieść skutek prawny tylko wówczas , gdy składający takie oświadczenie dziedziczy spadek.

Częściowe przyjęcie i odrzucenie spadku

W art. 1014kc ustawodawca wyraża zasadę, wedle której spadkobierca powinien spadek przyjąć lub odrzucić w całości, co oznacza, że **niedopuszczalne jest częściowe przyjęcie i częściowe odrzucenie spadku.**

Wyjątki od zasady niedopuszczalności częściowego przyjęcia i częściowego odrzucenia spadku zawarto w art.1014§1 i 2 oraz w art.1022kc.

Jeżeli spadkobiercy przypada udział w spadku z tytułu powołania do dziedziczenia w ustawie lub w testamencie, a przy tym przypada mu także **udział z tytułu podstawienia**, wówczas przyjęcie lub odrzucenie udziałów z tych tytułów jest od siebie niezależne. To zaś oznacza, że nie ma przeszkód prawnych, by spadkobierca przyjął udział w spadku przypadający mu z ustawy lub testamentu a odrzucił udział z tytułu podstawienia i odwrotnie.

Niedopuszczalne jest natomiast odrzucenie spadku przypadającego spadkobiercy z tytułu bezpośredniego powołania do dziedziczenia testamentem, a przyjęcie udziału przypadającego z tytułu przyrostu.

Dziedziczenie wskutek przyrostu jest bowiem pochodne od powołania do spadku w testamencie, gdyż z przyrostu może skorzystać wyłącznie spadkobierca testamentowy.

Ponadto, jeżeli spadkobierca jest powołany do dziedziczenia zarówno z mocy testamentu jak i z mocy ustawy może odrzucić spadek jako spadkobierca testamentowy, a przyjąć jako spadkobierca ustawowy.

Termin oświadczenia; skutki milczenia

Sześciomiesięczny termin do złożenia oświadczenia jest terminem zawitym prawa materialnego, niepodlegającym przywróceniu. Początkiem biegu tego terminu jest dzień, w którym spadkobierca dowiedział się o powołaniu go – testamentem lub ustawą- do dziedziczenia.

Oświadczenie złożone po upływie wskazanego terminu nie może wywołać skutków prawnych zamierzonych przez osobę dokonującą takiej czynności.

Z kolei **milczenie spadkobiercy prowadzi do prostego przyjęcia spadku**, a więc do spadkobrania bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe.

Powyższa **zasada nie ma zastosowania** wyjątkowo w trzech sytuacjach, a mianowicie:

1)gdy spadkobiercą jest osoba nieposiadająca pełnej zdolności do czynności prawnych;

2)jeśli do spadku dochodzi osoba, co do której istnieje podstawa do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia;

3)gdy dziedziczy osoba prawna.

Milczenie spadkobiercy w tych wypadkach wywołuje skutki tożsame z oświadczeniem o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, co ogranicza odpowiedzialność następcy prawnego za długi spadkowe.

Z kolei jeżeli jeden ze spadkobierców przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza, uważa się, że także spadkobiercy, którzy nie złożyli w terminie żadnego oświadczenia, przyjęli spadek z dobrodziejstwem inwentarza.

Transmisja

Jeżeli powołany do dziedziczenia spadkobierca umrze przed upływem terminu do złożenia oświadczenia woli o przyjęciu lub odrzuceniu spadku nie złożony taki oświadczenia, wówczas jego spadkobiercy wstępują w sytuację prawną swego poprzednika i mogą złożyć oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przypadającego temu poprzednikowi (transmisja).

Zmarły spadkobierca nazywany jest **transmitentem**, dziedziczący po nim zaś-**transmitariuszem**.

Aby transmitariusz mógł złożyć oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po spadkodawcy transmitenta, musi on wpięrcw przyjąć spadek po transmitencie, jako że uprawnienie do przyjęcia lub odrzucenia spadku po pierwszym spadkodawcy jest elementem spadku po transmitencie. W konsekwencji transmitariusz nie może odrzucić spadku po transmitencie, a przyjąć spadek po spadkodawcy transmitenta. Może natomiast przyjąć spadek po transmitencie, a odrzucić spadek po spadkodawcy transmitenta. Oczywista jest możliwość przyjęcia obydwu spadków lub ich odrzucenia.

Termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po spadkodawcy transmitenta nie może się skończyć wcześniej aniżeli termin do złożenia oświadczenia co do spadku po transmitencie.

Cechy oświadczenia; forma

Oświadczenie może być złożone **w sądzie rejonowym**, w którego okręgu znajduje się miejsce zamieszkania lub pobytu składającego oświadczenie woli, jak też **przed** każdym **notariuszem**. Oświadczenia mogą być również składane **w sądzie spadku** w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku.

Oświadczenie może być złożone przez pełnomocnika, jednakże umocowanie do tej czynności powinno mieć formę pisemną z podpisem urzędowo poświadczonym.

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku **nie może być złożone pod warunkiem ani z zastrzeżeniem terminu**. Naruszenie tego zakazu obwarowane zostało **sankcją bezwzględnej nieważności** oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku **nie może być odwołane**.

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku złożone pod wpływem błędu lub groźby dotknięte jest sankcją nieważności względnej, co oznacza, że składający może się uchylić od skutków prawnych wywołanych wadliwą czynnością.

Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia powinno nastąpić przed sądem. Spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca.

Spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby, nie złożył żadnego oświadczenia w terminie, może w powyższy sposób uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu.

Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku wymaga zatwierdzenia przez sąd.

Odrzucenie spadku z pokrzywdzeniem wierzycieli

Ochroną przewidzianą w art. 1024 kc objęci zostali wierzyciele spadkobiercy, których wierzytelność względem niego istniała (nie jest więc konieczna wymagalność w chwili odrzucenia spadku).

Legitymowanym do wystąpienia o uznanie oświadczenia odrzucającego spadek za bezskuteczne jest wierzyciel spadkobiercy, który złożył takie oświadczenie. Na wierzycielu też ciąży dowód, że dłużnik spadkobierca działał z pokrzywdzeniem wierzycieli, a więc, że wskutek odrzucenia spadku stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, aniżeli był przed dokonaniem tej czynności.

Roszczenie paulińskie kieruje się do spadkobiercy, któremu przypadł spadek odrzucony przez spadkobiercę będącego dłużnikiem, co oznacza, że legitymowanym biernie jest faktyczny spadkobierca.

Żądanie wierzyciela sprowadza się do **uznania za bezskuteczne** w stosunku do niego **oświadczenia spadkobiercy o odrzuceniu spadku** (tzw. bezskuteczność względna).

Uznania odrzucenia spadku za bezskuteczne można żądać **w ciągu sześciu miesięcy** od chwili powzięcia wiadomości o odrzuceniu spadku, lecz nie później niż przed upływem trzech lat od odrzucenia spadku.

Orzeczenie sądu o bezskuteczności względnej oświadczenia odrzucającego spadek nie wzrusza porządku dziedziczenia zaistniałego wskutek jednostronnej czynności dłużnika, który nie stał się spadkobiercą. Odrzucający spadek będzie więc nadal traktowany, jak osoba, która nie dożyła otwarcia spadku, przyjmujący zaś spadek zachowuje status spadkobiercy.

Skutkiem orzeczenia o uznaniu odrzucenia spadku za bezskuteczne względem wierzyciela będzie natomiast uprawnienie tegoż do zaspokojenia swojej wierzytelności z przedmiotów należących do spadku, który przypadł faktycznemu spadkobiercy w wyniku odrzucenia tegoż spadku przez wpierw powołanego spadkobiercę.

Wierzyciel legitymujący się orzeczeniem uznającym odrzucenie spadku za bezskuteczne ma **pierwszeństwo zaspokożenia** się ze wspomnianych przedmiotów z pierwszeństwem przed wierzycielami faktycznego spadkobiercy.

14. STWIERDZENIE NABYCIA SPADKU I OCHRONA SPADKOBIERCY

Zgodnie z treścią art.1025kc **sąd na wniosek** osoby mającej w tym interes **stwierdza nabycie spadku przez spadkobiercę.**

Notariusz na zasadach określonych w przepisach odrębnych **sporządza akt poświadczenia dziedziczenia.**

Domniemywa się, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku albo poświadczenie dziedziczenia jest spadkobiercą.

Stwierdzenie nabycia spadku oraz poświadczenie dziedziczenia nie może nastąpić przed upływem sześciu miesięcy od otwarcia spadku, chyba że wszyscy znani spadkobiercy złożyli już oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

Względem osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku z tytułu dziedziczenia, spadkobierca może udowodnić swoje prawa wynikające z dziedziczenia tylko stwierdzeniem nabycia spadku albo zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia.

Jeżeli ten, kto uzyskał stwierdzenie nabycia spadku albo poświadczenie dziedziczenia, lecz spadkobiercą nie jest, rozporządza prawem należącym do spadku na rzecz osoby trzeciej, osoba, na której rzecz rozporządzenie następuje, nabywa prawo lub zostaje zwolniona od obowiązku, chyba że działała w złej wierze (art. 1028 kc).

Spadkobierca może żądać, ażeby osoba, która włada spadkiem jako spadkobierca, lecz spadkobiercą nie jest, wydała mu spadek.

15. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA DŁUGI SPADKOWE

Wyróżnia się trzy fazy odpowiedzialności za długi spadkowe:

- 1) *Od chwili otwarcia spadku do jego przyjęcia;*
- 2) *Od przyjęcia spadku do jego działu;*
- 3) *Po dziale spadku*

*W pierwszej fazie, gdy nabycie spadku nie jest jeszcze definitywne, **spadkobierca ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko ze spadku.** Wierzyciele spadkowi nie mogą zatem zaspokoić się z majątku osobistego spadkobiercy, a w konsekwencji także egzekucja na zaspokojenie długów spadkowych dopuszczalna jest tylko ze spadku.*

***Do chwili przyjęcia spadku** istnieją więc dwie odrębne masy majątkowe, tj. majątek spadkowy i osobisty spadkobiercy, przy czym egzekucja może być kierowana wyłącznie do majątku spadkowego.*

***Po przyjęciu spadku spadkobierca ponosi odpowiedzialność z całego swojego majątku, zarówno osobistego, jak i nabytego wskutek spadkobrania.** Znika więc wcześniejsze rozróżnienie mas majątkowych ze względu na odpowiedzialność. Pojawia się natomiast rozróżnienie odpowiedzialności osobistej za długi spadkowe, zależnie od sposobu przyjęcia spadku.*

W razie prostego przyjęcia spadku** spadkobierca ponosi **odpowiedzialność za długi spadkowe bez ograniczenia.

***W razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza** spadkobierca **ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko do wartości ustalonego w inwentarzu stanu czynnego spadku.** Powyższe ograniczenie odpowiedzialności odpada, jeżeli spadkobierca podstępnie nie podał do inwentarza przedmiotów należących do spadku albo podał do inwentarza nie istniejące długi.*

***Do chwili działu spadku** spadkobiercy ponoszą **solidarną odpowiedzialność za długi spadkowe.** Jeżeli jeden ze spadkobierców spełni świadczenie, może on żądać zwrotu od pozostałych spadkobierców w częściach, które odpowiadają wielkości ich udziałów.*

Od chwili działu spadku – bez względu na tryb i sposób jego dokonania – ustaje odpowiedzialność solidarna spadkobierców za długi spadkowe, każdy z nich zaś odpowiada **w stosunku do wielkości swego udziału**.

Chwilą działu spadku w rozumieniu art.1034 kc jest **chwila zawarcia umowy o dział spadku**, gdy zaś chodzi o postępowanie sądowe prowadzone w takiej sprawie – **chwila uprawomocnienia się postanowienia o dziale spadku**.

Przedmiotem działu spadku mogą być wyłącznie aktywa, a zatem stan czynny spadku. Podział długów spadkowych jest natomiast tylko konsekwencją dokonania działu aktywów i następuje z mocy samego prawa.

16. WSPÓLNOŚĆ MAJĄTKU SPADKOWEGO I DZIAŁ SPADKU

Z chwilą otwarcia spadku prawa i obowiązki majątkowe spadkodawcy przechodzą *ex lege* na spadkobierców, ci zaś – aż do działu spadku są **współuprawnionymi**, gdy chodzi o prawa oraz **współzobowiązaniymi** w zakresie długów spadkowych.

Do wspólności majątku spadkowego oraz do działu spadku stosuje się **odpowiednio przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych**, z uwzględnieniem odrębności jakie wynikają z samej istoty spadku, jak i ze specyficznego charakteru jego poszczególnych składników.

Do wspólności majątku spadkowego nie znajdują odpowiedniego zastosowania art.197 i 198kc.

Zarząd majątkiem spadkowym

Do zarządu majątkiem spadkowym przez spadkobierców odpowiednie zastosowanie mają art.200-205 kc oraz art.208 kc, z wyłączeniem wypadków, gdy zarząd takim majątkiem sprawuje wykonawca testamentu (art.988kc) i kurator spadku nieobjętego(art.667kpc), a także gdy trwa tymczasowy zarząd ustanowiony w drodze zabezpieczenia spadku (art.636kpc).

Każdy ze współspadkobierców ma prawo i obowiązek współdziałania w zarządzie przedmiotami wspólnymi wchodzącymi w skład spadku.

Współposiadanie przedmiotów należących do spadku oraz rozporządzanie nimi

Przed działem spadku każdy ze współspadkobierców jest uprawniony do współposiadania przedmiotów należących do majątku spadkowego. Współspadkobiercy pozbawieni posiadania mogą żądać aby sąd określił sposób korzystania z przedmiotów spadkowych według przepisów o zarządzie rzeczą wspólną.

Każdemu ze współspadkobierców przypadają pożytki i inne przychody ze wspólnych składników spadku stosownie do wielkości przysługujących im udziałów w spadku. W takim też stosunku, każdy ze współspadkobierców ponosi wydatki i ciężary związane ze wspólnymi składnikami spadku.

Do rozporządzania wspólnymi składnikami spadku znajdują odpowiednie zastosowanie reguły dotyczące rozporządzania rzeczą wspólną(art.199kc).

Współspadkobiercy zostają ograniczeni w rozporządzaniu składnikami spadku, gdy zarząd majątkiem spadkowym sprawuje powołany przez spadkodawcę wykonawca testamentu. Jest on bowiem uprawniony do zarządzania majątkiem spadkowym oraz rozporządzania nim w celu spłacania długów spadkowych, w tym także wykonania zapisów i poleceń.

Czynności zachowawcze

Stosownie do dyspozycji art.209 kc, każdy ze współspadkobierców może wykonywać wszelkie czynności i dochodzić wszelkich roszczeń, które zmierzają do zachowania wspólnego prawa stanowiącego składnik przypadającego im spadku, chyba że co innego wynika z unormowań odnoszących się do wykonawcy testamentu lub kuratora spadku nieobjętego.

W czasie trwania wspólności majątku spadkowego każdy współspadkobierca może zatem realizować roszczenia wynikające z ochrony petytoryjnej i posesoryjnej. Nie ma również przeszkód prawnych, by współspadkobierca wystąpił o ustanowienie służebności drogi koniecznej, czy też domagał się rozgraniczenia nieruchomości spadkowej z nieruchomością sąsiednią.

Każdy ze współspadkobierców może dochodzić od dłużnika wierzytelności wchodzącej w skład spadku.

Rozporządzenie udziałem w przedmiocie należącym do spadku

*Należy rozróżnić **rozporządzenie przez spadkobiercę udziałem spadkowym** od rozporządzenia udziałem przypadającym spadkobiercy w poszczególnych przedmiotach spadkowych. W pierwszym wypadku współspadkobierca może stosownie do dyspozycji art.1051kc – swobodnie rozporządzać swoim udziałem spadkowym bez względu na wolę pozostałych współspadkobierców.*

Rozporządzenie przez spadkobiercę **udziałem w przedmiocie należącym do spadku** – obejmujące wszelkie czynności prawne, zarówno odpłatne jak i nieodpłatne, prowadzące do wyzbycia się takiego udziału lub jego obciążenia – **zależy od zgody pozostałych współspadkobierców**, co stanowi istotną odmienną w zestawieniu z rozporządzeniem udziałem we współwłasności (art. 198).

Braku zgody wymaganej wart.1036 kc nie można zastąpić orzeczeniem sądowym, gdyż do rozporządzania udziałem w przedmiocie należącym do spadku nie ma zastosowania art.199kc.

Względem czynności rozporządzającej udziałem w przedmiocie należącym do spadku, dokonanej bez zgody pozostałych współspadkobierców, ustawodawca nie zastosował sankcji nieważności bezwzględnej. Czynność taka będzie bowiem- mimo braku wspomnianej zgody – skuteczna, jeżeli przy dziale spadku nie zostaną naruszone prawa tych spadkobierców, którzy nie wyrazili zgody na dokonanie czynności.

*Sankcja przewidziana w art. 1036 k.c. czyni zatem bezskutecznym rozporządzenie udziałem w przedmiocie należącym do **spadku jeżeli narusza ono prawa spadkobierców, którzy nie wyrazili zgody na takie rozporządzenie.***

Bezskuteczność rozporządzenia udziałem w przedmiocie należącym do spadku powoduje, że sąd orzekający o dziale spadku może traktować ten przedmiot tak, jakby udział w nim należał nadal do współspadkobiercy, jakby więc nie został zbyty. Jeżeli więc sąd uzna, że przedmiot spadku, w którym spadkobierca zbył swój udział, należy przyznać innemu spadkobiercy, to uprawnienia nabywcy udziału zostają w konsekwencji ograniczone do możliwości żądania spłaty stanowiącej równowartość tego udziału. Gdyby w postępowaniu działowym okazało się, że zbywca – po zaliczeniu dokonanych na jego rzecz darowizn – nie przysługuje nic ze spadku, wówczas nabywca nie otrzyma nawet spłaty.

Dział spadku umowny i sądowy

Dział spadku jest instytucją służącą zniesieniu wspólności majątku spadkowego.

Podstawowe unormowania dotyczące działu spadku zawarte są w art. 1037-1046 k.c. Poza tym do działu spadku stosuje się odpowiednio niektóre przepisy o zniesieniu współwłasności w częściach ułamkowych (art. 210-212 oraz 220 k.c), a także przepisy k.p.c. (art. 680-689, art. 606-608, art. 617-625 oraz art. 1066-1071).

Wskutek działu spadku poszczególni spadkobiercy stają się podmiotami wyłącznie uprawnionymi względem przyznanych im praw majątkowych, stanowiących do chwili działu przedmiot wspólności.

Przedmiotem działu spadku są wyłącznie **jego aktywa**, mimo że spadek tworzą zarówno prawa jak i obowiązki cywilnoprawne. Długi spadkowe przypadają współspadkobiercom z mocy prawa następstwie dokonanego podziału aktywów i za długi te od chwili działu spadku spadkobiercy ponoszą odpowiedzialność w stosunku do wielkości ich udziałów.

Przedmiotem działu powinien być w zasadzie **cały spadek**. Wyjątkowo z ważnych powodów sądowy dział spadku może być ograniczony do części spadku. Umowny dział spadku może natomiast objąć cały spadek lub być ograniczony do części.

Umowny(pozasądowy) dział spadku wymaga zgody wszystkich spadkobierców. **Sądowy dział spadku** wystąpi najczęściej, gdy spadkobiercy nie zawrą umowy o dział spadku a przynajmniej jeden ze spadkobierców złoży w sądzie wniosek o dział spadku.

Umowny dział spadku

Stronami umowy o dział spadku muszą być wszyscy współspadkobiercy. W razie zbycia udziału w spadku (art.1051)stroną umowy musi być również nabywca udziału spadkowego, jako że wstępuje w prawa i obowiązki spadkobiercy(art.1053 kc).

Gdy do spadku należy nieruchomość umowa o dział powinna być zawarta w **formie aktu notarialnego**.

W zakresie **zasady swobody umów** strony mogą określić sposób podziału spadku oraz ewentualne spłaty i dopłaty obowiązujące spadkobierców. Umowa nie może określać udziałów przypadających poszczególnym spadkobiercom odmiennie aniżeli to wynika z przepisów regulujących tytuły powołania do dziedziczenia, gdyż takie postanowienia jako sprzeczne normami bezwzględnie obowiązującymi byłyby dotknięte bezwzględną nieważnością (art.58 kc).

Umowa powinna zawierać również postanowienia dotyczące wzajemnego **zaliczenia na schedę spadkową darowizn** według art.1039-1043kc, chyba że strony zrzekną się związanych z tym roszczeń.

Umowny dział spadku może być dokonany również w drodze **ugody sądowej** w postępowaniu o dział spadku.

Sądowy dział spadku

Postępowanie sądowe o dział spadku może być wszczęte zarówno **na podstawie zgodnego wniosku** uczestników, jak i w braku takiej zgody, gdy z żądaniem wystąpi tylko jeden ze współspadkobierców.

Legitymacja do wszczęcia postępowania działowego przysługuje każdemu współspadkobiercy, a także nabywcy części w spadku lub udziału w spadku oraz spadkobiercom tychże osób.

Uczestnikami postępowania o dział spadku powinni być wszyscy współspadkobiercy, w tym również spadkobiercy, którzy zbyli swoje udziały w spadku, a także nabywcy udziałów w spadku i w przedmiotach należących do spadku oraz zapisobiercy, którym testator przeznaczył rzeczy lub prawa wchodzące w skład spadku.

Postępowanie działowe prowadzone jest przed sądem spadku **w trybie nieprocesowym** (art. 628kpc).

W postępowaniu działowym sąd ustala przede wszystkim **skład majątku spadkowego oraz jego wartość**. Stan majątku spadkowego ustala się z chwilą otwarcia spadku, wartość składników spadku zaś- według chwili dokonania działu.

W sprawie o dział spadku jego **skład** powinien być ustalony przez sąd na podstawie dowodów aktualnych w chwili dokonywania podziału. Ustalając skład spadku należy uwzględnić również spis inwentarza.

Sąd ustala wartość poszczególnych składników spadku na podstawie opinii biegłego, chyba że wszyscy uczestnicy postępowania zgodnie określą ich wartość lub podziału dokonuje się przez sprzedaż.

W postępowaniu działowym sąd zmierza do zniesienia istniejącej od chwili otwarcia spadku wspólności między współspadkobiercami, gdyż pożądanym efektem dziedziczenia powinno być uzyskanie samodzielnych praw podmiotowych, których wykonywanie byłoby niezależne od innych osób.

Sąd w postępowaniu działowym rozstrzyga też o różnych kwestiach ubocznych i związanych z nimi roszczeniach:

-rozstrzyga o istnieniu zapisów, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku jak również o wzajemnych roszczeniach pomiędzy współspadkobiercami z tytułu posiadania poszczególnych przedmiotów spadkowych, pobranych pożytków i innych przychodów, poczynionych na spadek nakładów i spłaconych długów spadkowych;

-sąd rozstrzyga spory o istnienie uprawnienia do żądania działu spadku, jak również spory między współspadkobiercami o to, czy pewien przedmiot należy do spadku, przy czym w sprawach tych sąd może wydać postanowienie wstępne;

-orzeka o wydaniu rzeczy między współspadkobiercami wtedy, gdy w wyniku dokonanego podziału całość lub część rzeczy będących przedmiotem działu spadku przypadnie innemu współspadkobiercy, a nie temu, który nią dotychczas włada.

W postanowieniu o dział spadku sąd nie orzeka:

-o spłacie długów ;

-o roszczeniach zapisobierców przeciwko spadkobiercom o wykonanie zapisu, chyba że zapisobierca jest jednocześnie spadkobiercą dzielonego spadku,

- o zachowku.

Podział spadku może być dokonany jednym z trzech sposobów:

1)**podział fizyczny spadku** między wszystkich spadkobierców stosownie do wielkości ich udziałów spadkowych;

2)**przez przejęcie spadku**, czyli przyznanie jednemu lub kilku spadkobiercom składników spadku obowiązkiem spłaty pozostałych spadkobierców;

3) **przez podział cywilny spadku** i podział uzyskanej kwoty między spadkobierców odpowiednio do wielkości ich udziałów spadkowych.

Wskutek uprawomocnienia się postanowienia o dziale spadku **ustaje** istniejąca dotychczas między spadkobiercami **wspólność majątku spadkowego. Własność** poszczególnych **przedmiotów objętych postanowieniem działowym przechodzi na poszczególnych spadkobierców** według zasad zawartych w postanowieniu.

Postanowienie o dziale spadku jest także **tytułem egzekucyjnym** w takim zakresie, w jakim orzeczono w nim o obowiązku świadczenia.

Prawomocne postanowienie o dziale spadku znosi solidarną odpowiedzialność spadkobierców za długi spadkowe, czyniąc odtąd tychże spadkobierców odpowiedzialnymi w stosunku do wielkości udziałów.

17. UMOWY DOTYCZĄCE SPADKU

Zrzeczenie się dziedziczenia

W art.1047kc sformułowany został **zakaz zawierania umów o spadek po osobie żyjącej**. Wyjątek od tej zasady wprowadzić może jedynie ustawa.

Tytułem dziedziczenia w polskim prawie spadkowym nie może być umowa.

Spadkobierca ustawowy może przez umowę z przyszłym spadkodawcą zrzec się dziedziczenia po nim .Umowa taka powinna być zawarta w formie aktu notarialnego (art.1048kc).

Skutkiem prawnym umowy jest **wyłączenie od dziedziczenia zrzekającego się oraz jego zstępnych**, tak jakby nie dożyli oni otwarcia spadku, chyba że strony postanowią inaczej.

Strony mogą w drodze umowy zawartej w formie aktu notarialnego uchylić zrzeczenie się dziedziczenia.(art.1050kc).

Zbycie spadku

Spadkobierca, który spadek przyjął, może spadek ten zbyć w całości lub części . To samo dotyczy udziału spadkowego (art.1051kc).

Stroną zbywającą spadek może być wyłącznie **spadkobierca, który spadek przyjął**.

Przedmiotem zbycia może być **cały spadek** (gdy dziedziczy jedna osoba), **ułamkowa część spadku** (gdy dziedziczy jedna osoba i postanawia zbyć jedynie określoną ułamkową część), **udział w spadku** (przy wielości spadkobierców, jeden z nich zbywa swój udział) oraz **część ułamkowa udziału** (przy wielości spadkobierców jeden z nich zbywa ułamkową określoną część przypadającego mu udziału).

Umowa zbycia nie ma zastosowania do rozporządzania przez spadkobiercę udziałem w konkretnym przedmiocie należącym do spadku (art.1036 kc).

Wskutek zbycia spadku dochodzi do sukcesji generalnej, co oznacza, że nabywca wstępuje we wszystkie prawa i obowiązki (lub odpowiednio w ich ułamkowa część), jakie tytułu dziedziczenia miał zbywca.

Według art.1052kc **umowa o zbycie spadku** ma charakter czynności prawnej o podwójnym **zobowiązująco- rozporządzającym skutku**. Jeżeli bowiem strony inaczej nie postanowiły umowa sprzedaży, zamiany, darowizny lub inna umowa zobowiązująca do zbycia spadku przenosi spadek na nabywcę. Gdyby strony nadały umowie wyłącznie charakter obligacyjny, to do przeniesienia spadku lub udziału w nim konieczne będzie zawarcie odrębnej umowy przenoszącej spadek o wykonanie zobowiązania wynikającego z umowy obligacyjnej

Umowa o zbycie spadku jest nadto **czynnością prawną kauzalną**, gdyż jeżeli zawarcie umowy przenoszącej spadek następuje w wykonaniu zobowiązania wynikającego z uprzednio zawartej umowy zobowiązującej do zbycia spadku, to ważność umowy przenoszącej – a więc rozporządzającej - zależy od istnienia tego zobowiązania.

Zarówno umowa zobowiązująca do zbycia spadku jak i umowa przenosząca spadek, która zostaje zawarta w celu wykonaniu uprzednio istniejącego zobowiązania powinny być zawarte **w formie aktu notarialnego**.

Nabywca spadku jest następcą prawnym zbywcy pod tytułem ogólnym, a więc wskutek tej czynności dochodzi do sukcesji generalnej. Nabywca spadku wstępuje we wszystkie prawa i obowiązki zbywcy. Uzyskuje on również korzyści, w tym także ze zwiększenia się udziału spadkowego (np. wskutek przyrostu) oraz przejmuje obciążenia związane z dziedziczeniem(np.art.966, czy 923kc).

Nabywca spadku **może wystąpić z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku** a także **o przeprowadzenie jego działu**.

Istotnym skutkiem prawnym nabycia spadku jest obciążenie nabywcy spadku odpowiedzialnością za długi spadkowe , przy jednoczesnym pozostawieniu odpowiedzialności zbywcy oraz połączenie ich węzłem solidarności gdy chodzi o odpowiedzialność względem wierzycieli.

Solidarna odpowiedzialność zbywcy i nabywcy obejmuje wszystkie długi spadkowe, w tym także tytuły zapisów poleceń oraz zachowku.

